

İŞLETME TÜRLERİ

İÇİNDEKİLER

- Hukuki Yapılarına Göre İşletmeler
- Şahıs İşletmeleri
- Şirketler
- Mülkiyet Durumlarına Göre İşletmeler
- Büyüklüklerine Göre İşletmeler
- Büyüklüklerine Göre İşletme Türleri

HEDEFLER

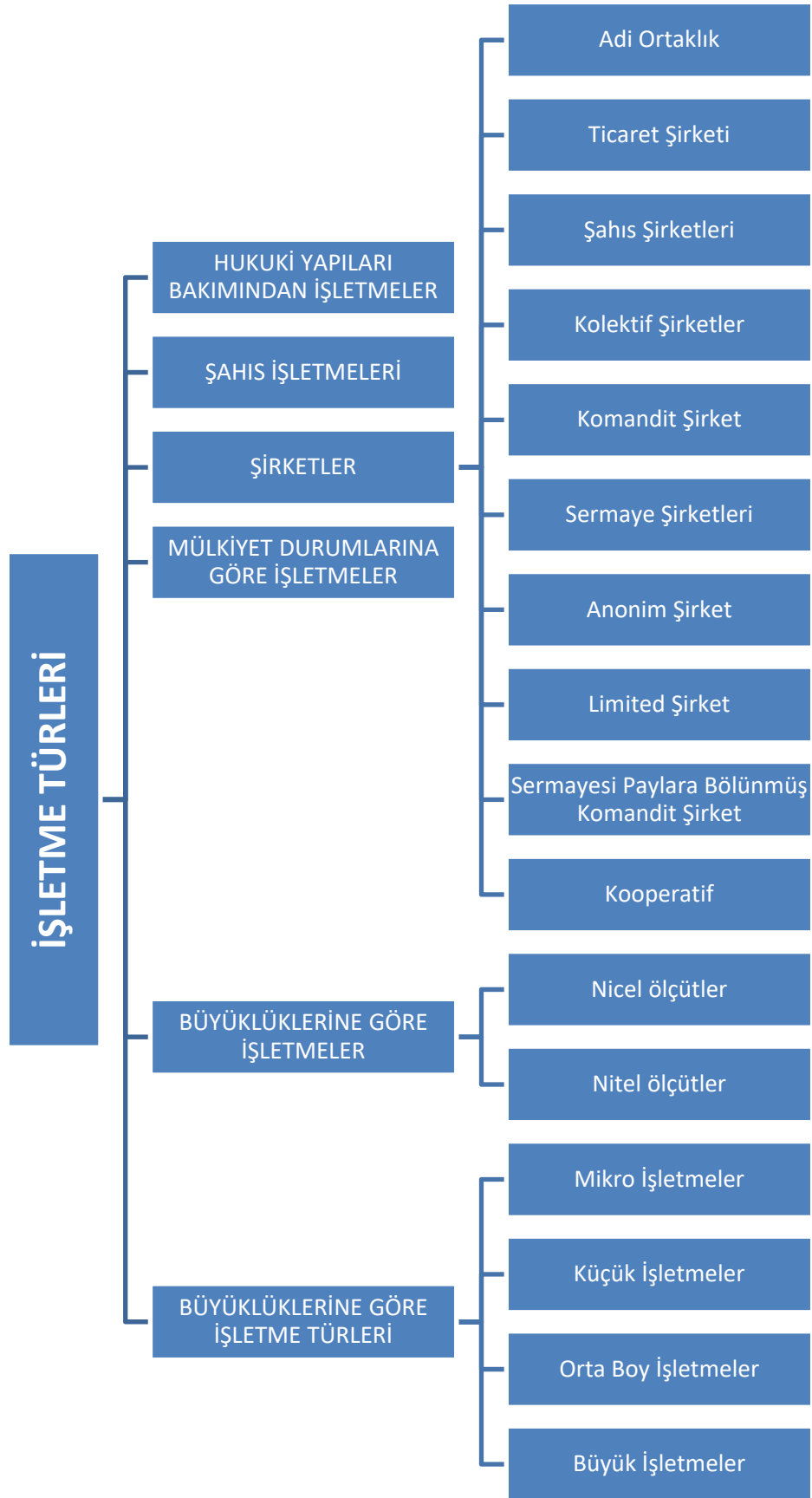
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- Şahıs işletmelerini öğrenecek,
- Şirketleri ve şirket türlerini bilecek,
- Mülkiyet durumlarına göre işletmeleri sınıflandırabilecek,
- Büyüklüklerine göre işletmeler hakkında bilgi sahibi olacaksınız.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

GİRİŞİMCİLİK VE KÜÇÜK İŞLETMELER Prof. Dr. Orhan KÜÇÜK

ÜNİTE 6

GİRİŞ

Bir girişimci herhangi bir işletme kurarken temel karar problemlerinden biri de işletmenin türünün ne olacağıdır. İşletmenin faaliyet göstereceği sektör, pazarın yapısı, rakiplerin durumu, ekonomik konjonktür yanında, iktisadi gelişmeler, gelecek beklentileri ve küresell ekonomi politikaları, kurulacak tesisin büyüklüğü, mülkiyeti ve hukuki yapısının ne olacağı konusunda belirleyici olabilecektir.

İşletmeler farklı ölçülere göre sınıflandırılabilmekte olup bunun belli başlıcaları;

- Hukuki yapı,
- Mülkiyet ve
- Büyüklüktür.

İşletmelerin hukuki yapısına göre sınıflandırılabilmeleri, hem ortakların sorumlulukları hem de üçüncü kişilerin şirket karşısındaki hakları bakımından önem arz etmektedir. İşletmenin mülkiyetinin kim veya kimlere ait olduğunun bilinmesi, üçüncü kişiler bakımından olduğu kadar çalışanlar bakımından da önem arz etmektedir.

Yine işletmenin büyüklüğü; maliyetler, istihdam ve rekabet gibi faktörlerin belirleyicisi olacağından, pazar koşulları, talep, yönetim yeteneği gibi hususlar dikkate alınarak belirlenmesi gereken önemli bir karar problem olarak ifade edilmelidir.

İşletmelerden bahsederken veya girişimci olarak sektörde, iş piyasasında faaliyet gösterirken ilgili işletmenin, rakip veya iş birliği yapılan işletmelerin hangi konumda veya hukuki yapıda ya da hangi büyüklükte olduğunun bilinmesi, tüm kesimlerin durumlarını daha iyi değerlendirebilmelerine imkân tanıyacaktır.

Bu bölümde hukuki yapıları bakımından işletmeler incelenerek şahıs işletmeleri ve şirket türleri hakkında bilgi verilmiştir.

Mülkiyetleri bakımından da işletmeler incelenmiş olup girişimcilerin önüne alternatif sunma adına tek başına kurulabileceği gibi özel veya kamu ortaklığı biçiminde de kurulabileceği paylaşılmıştır. Beraberinde girişimciler, yabancı sermayeli olacak şekilde de işletme kurulabilirler ve böylece uluslararası pazarlarda global stratejilerle faaliyetlerine devam edebilirler.

İşletmelerin sınıflandırılmasının bir yönü de “büyüklük ölçütü” olup kurulacak işletmenin büyüklüğüne göre girişimcilerin birtakım desteklerden yararlanabilmeleri mümkün olmaktadır. Dolayısıyla burada büyüklükleri bakımından işletmelerin türleri açıklanmış, büyük ve küçük işletmelerin üstün ve zayıf yönleri anlatılmıştır.

HUKUKİ YAPILARI BAKIMINDAN İŞLETMELER

İşletmeler hukuki yapıları bakımından incelendiklerinde, temel olarak;

- Şahıs işletmeleri ve
- Şirketler

biçiminde ikiye ayrılmaktadır.

Şahıs işletmeleri; girişimcilerin kendi başlarına kurup işlettikleri işletmeler, şirketler ise daha büyük sermaye ve bilgi birikimi ile çoğunlukla birden fazla kişinin bir araya gelmesiyle kurulan ortaklıklardır.

Şirketler de kendi aralarında adi ortaklık ve ticari ortaklık biçiminde sınıflandırılmaktadır. Şahıs işletmeleri ile şirket türleri hakkında öncelikli olarak bilinmesi gerekli konular, eserin formatına ve beklentilere uygun olacak şekilde paylaşılacaktır.

ŞAHIS İŞLETMELERİ

Bir kişinin kendi nam ve hesabına kurup işlettiği, tüm sorumluluğun kendisine ait olduğu işletmelere şahıs işletmesi denir.

Şahıs işletmelerinde işletmenin kâr ve zararı işletme sahibine aittir. Tüm risklere de işletme sahibi tek başına katlanmaktadır.

Şahıs işletmelerinde işletme sahibinin, karşılaşılabilecek tüm zararı üstlenmesi, bütün risklere kendi başına göğüs germesi, yine tüm kararları sınırlı bilgi ve deneyimiyle kendi başına alması, şahıs işletmesinin risk, dezavantaj veya zayıf yönleri olarak ifade edilebilir.

Şahıs işletmelerinin bu risklere karşın birtakım üstünlükleri de vardır. Bunlar, aşağıda sıralanmıştır.

- Kurulması kolaydır.
- Yetkiler girişimcide toplanmıştır.
- Faaliyetlerde gizlilik vardır.
- Kâr bir tek elde toplanır.
- İşletme örgütü olarak esnek bir yapıya sahiptir.

Şahıs işletmelerinin bu üstünlüklerinin yanı sıra, hukuki yapıdan ötürü işletme sahibine getirdiği bazı dezavantajlar da vardır.

- Büyümeleri sınırlıdır.
- Örgüt yapısı gelişmemiştir.
- İşletmenin devamı belirsizdir.
- İşletmenin tüm borçlarına karşı sorumluluk söz konusudur.

ŞİRKETLER

Genellikle iki veya daha çok kişinin bir araya gelerek emek veya mallarını müşterek bir gayeye erişmek üzere bir sözleşme ile birleştirmeleri, şirket olarak tanımlanmaktadır.

Birden fazla kişi tarafından sermayesi tedarik edilerek kurulan ve sahipleri birden çok olan işletmeler bu gruba girmektedir.

Şahıs işletmeleri ve şirketlerde olduğu gibi, diğer işletme türleri de piyasanın beklentileri ve gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla buna uygun yasal düzenlemeler de peşinden yapılmış ve piyasanın, girişimcilerin, iş

Şahıs işletmelerinde işletmenin kâr ve zararı işletme sahibine aittir. Tüm risklere de işletme sahibi tek başına katlanmaktadır.

dünyasının önü açılmıştır.

Günümüz koşullarında hukuki yapıları bakımından işletmeler konusunda, piyasa beklentilerine bağlı olarak şirketlerin tek başına da kurulabilmeleri gündeme gelmiş ve karara bağlanmıştır. Yapılan düzenleme sonucunda anonim ve limited şirketlerin tek başına kurulabilmeleri karara bağlanmıştır.

Adi Ortaklık

İki veya daha fazla kimsenin müşterek bir amaca ulaşmak için emeklerini ve mallarını birleştirmeyi kabul ettikleri bir sözleşme ile yürütülen ortaklıktır. Adi şirketler, bir ticari girişimi işletmek üzere, kanuna ve ahlaka aykırı olmamak ve “iktisadi amaç”, “kâr elde etmek” üzere her türlü konuda kurulabilir.

Adi ortaklıklar, Borçlar Kanunu hükümlerine tabidir. Ortaklığın tüzel kişiliği yoktur. Ticaret unvanı, ortaklardan en az birinin adı ve soyadı ile birden fazla ortağın varlığını gösteren bir ibareyi içermektedir. Ortaklar, şirket mal varlığı üzerinde, iştirak hâlinde mülkiyete sahiptirler.

Adi şirketler, ticaret şirketlerinin tabi olduğu kurallara tabi değildir. Şirket sermayesinde her ortağın müşterek hakkı vardır. Aynı şekilde kâr da müşterektir. Bu şirketlerde her ortağın şirketi yönetme hakkı vardır. Şirketin kim tarafından yönetileceği önceden belirlenmektedir.

Ticaret Şirketi

İki veya daha fazla kişinin bir araya gelerek belirleyecekleri konu veya konular üzerinde iş yapmak için, ülke kanunlarının düzenlediği şekilde kurulan şirketlere ticaret ortaklıkları denir. Şirketlerin hukuki durumlarını ticaret kanunu belirlemektedir.

Türk Ticaret Kanunu’na göre ticaret şirketleri; şahıs şirketleri ve sermaye şirketleri olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan kolektif şirket ve adi komandit şirket, şahıs şirkettir. Anonim şirket, limited şirket ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket ise sermaye şirkettir.

Şahıs Şirketleri

Kişî işletmelerinde kişisel emek, sermaye ve sorumluluk söz konusudur. En tipik özellikleri, risk faktörünün işletme sahip ve ortaklarının tüm varlıklarını kapsamış olmasıdır.

Yani şahıs şirketleri, şirket ödevlerine karşı ortakların tüm mal varlıkları ile sorumlu oldukları ortaklık türüdür. Bu durum, üçüncü kişilere karşı güvence sunmasına karşın, ortaklar açısından risk unsurudur.

Kolektif Şirketler

Kolektif şirket, iki ve daha çok gerçek kişi tarafından, bir ticari işletmeyi müşterek ticaret unvanı altında işletmek amacı ile bir akitle kurulan ve şirket alacaklarına karşı ortakların tümünün sorumluluğu sınırsız ve zincirleme olan; hak ve ehliyeti işletme konusu ile sınırlı, tüzel kişiliğe sahip bir ticaret şirkettir.

İki veya daha fazla kişinin bir araya gelerek belirleyecekleri konu veya konular üzerinde iş yapmak için, ülke kanunlarının düzenlediği şekilde kurulan şirketlere ticaret ortaklıkları denir.

Ticari hayatta en yaygın olan şirket türlerinden biridir. Bunun temel nedeni; kolektif şirketlerin kuruluşu, aileyi temsil etme ve tüm varlıklarla sorumluluğun esas olması bakımından özellikle aile şirketi yapısına uyumdur.

Ortakların kişisel emek ve gayretlerinin önem kazandığı ticari işletmelerde bu ortaklık şekli tercih edilmektedir.

Kolektif şirket, özellikle küçük ve orta çapta perakende, yarı toptancı ticaret işletmeleri ile, orta çapta işletmeler için uygundur. Asgari bir sermaye koyma zorunluluğu da yoktur. Kolektif şirket ortakları birbirine güveni üst düzeyde olmalıdır. Ortakların birbirine karşı olan güveni üçüncü kişilerin de güvenliğini sağlamaktadır.

Komandit Şirket

Kolektif şirket; kuruluşu, aileyi temsil etme ve tüm varlıklarla sorumluluğun esas olması bakımından özellikle aile şirketi yapısına uyumu nedeniyle ticari hayatta en yaygın olan şirket türlerinden biridir.

Komandit Şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek maksadıyla kurulan ve şirket alacaklarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlandırılmış olan şirkete komandit şirket denir. Komandit şirketler kolektif şirketlere benzer.

Komandit şirketlerde ortakların bir kısmının sorumluluğu sınırlı ve diğer bir kısmının ise sınırsızdır. Sorumluluğu *sınırlı olan ortaklara komanditer*, sorumluluğu *sınırsız olan ortaklara ise komandite* ortak denir. Şirketin yasal temsilcisi sadece bir komandite ortak olabilir. Bunlara kolektif şirketlerdeki hükümler uygulanır.

Sermaye Şirketleri

Sermaye şirketleri, şahıslardan çok sermaye üzerine bina edilmiş bir ortaklıktır. Kişilerin veya kuruluşların koydukları sermaye devredilebilir özelliktedir. Bu tür işletmelere ortak olmak için, çıkarılmış pay senetlerinden alınması yeterlidir.

Sermaye şirketleri, ortakların sadece koydukları veya taahhüt ettikleri sermaye kadar sorumlulukları bulunan şirketlerdir.

Şahıs şirketlerinde ortaklar, şirket borçlarından dolayı tüm mal varlıkları ile sınırsız ve müteselsil sorumlu olmalarına karşın, sermaye şirketlerinde ortaklar (Komandit şirketlerde komanditer ortak hariç) şirket ödevlerine karşı sadece koydukları veya yükümlülük altına girdikleri sermaye kadar sorumludurlar.

Sermaye şirketleri aslında, tüm varlığını riske etmek istemeyen yatırımcılar için bir çözüm sunmaktadır.

Bu tür şirketlerin en büyük faydası ve şahıs şirketlerinden önemli bir farklılığı da, şirket hisselerinin menkul kıymetler borsasında alınıp satılmasına imkân tanınmış olmasıdır. Gerekli şekil şartlarına uygun şirketler, çıkardıkları hisselerini borsada satma olanağına sahiptir.

Şahıs şirketleri ile sermaye şirketleri arasındaki bir diğer fark da şudur: Şahıs şirketlerinde kural olarak her ortağın şirketi yönetim ve temsil hakkı olmasına rağmen, sermaye şirketlerinde şirketin yönetim, temsil ve denetimi, yetkili organları tarafından yapılır.

Anonim Şirket

Anonim şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek için bir veya daha fazla pay sahibi tarafından kurulabilen, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız mal varlığı ile sorumlu tutulan ve tüzel kişiliği olan şirket türüdür.

Anonim şirketler ani ve tedrici olmak üzere iki şekilde kurulabilmektedir. *Ani kuruluşta* ortaklar şirket sermayesinin tümünü ödemeyi taahhüt ederler.

Tedrici kuruluşta ise ortakların sermayesinin şirket sermayesinin tümünü karşılamaya yetmediği durumlarda, kurucu ortaklar şirket sermayesinin bir kısmını ödemeyi taahhüt eder, geri kalan kısım için de halka başvururlar.

Limited Şirket

Limited şirket, bir ya da daha fazla gerçek veya tüzel kişinin belli bir ekonomik amaçla, bir unvan altında bir sözleşme ile kurdukları, esas sermayesi muayyen, borçlarından dolayı yalnız mal varlığı ile sorumlu ve ortaklarının sorumluluğu sınırlı bulunan, hak ehliyeti işletme konusu ile sınırlı, tüzel kişiliğe sahip bir ticaret şirketidir.

Tek başına da limited şirket kurulabilmesini Yeni Ticaret Kanunu öngörmektedir.

Büyük ticari işletmeler için zorunlu organizasyonlara lüzum göstermeyen küçük ve orta büyüklükteki teşebbüslerde, şahıs şirketlerinin ucuz ve kolay şekilde kurulmalarına rağmen sınırsız sorumlu olmalarının getirdiği riskleri gidermek, bunun yanında anonim şirketlerin pahalı, zaman alıcı ve uzun formaliteler gerektiren kuruluş işlemlerini hafifletmek ihtiyacı “limited şirket” türünü ortaya çıkarmıştır.

Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketin adından da anlaşılacağı gibi, sermayesi anonim şirket gibi paylara bölünmüştür. Şirket ortaklarından bir veya daha fazlası kolektif şirketlerde olduğu gibi şirket alacaklarına karşı sınırsız sorumlu, bir diğer kısmı ise şirket alacaklarına karşı anonim şirket ortağı gibi, koyduğu sermaye ile sınırlı bir biçimde sorumludur.

Bu şirket türünde ortaklardan, kolektif şirket ortağı gibi sorumlu olanlara “komandite ortak”, anonim şirket ortağı gibi sorumlu olanlara da “komanditer ortak” denir.

Kooperatif

En az yedi kişi tarafından bir amacı gerçekleştirmek üzere kurulan ortaklıklardır. Amaca ulaşılınca kooperatif feshedilir veya bir başka amaç için varlığını devam ettirmesi kararı alınabilir.

Şahıs ve sermaye şirketleri arasındaki temel fark, şahıs şirketi ortaklarının şirket ödevlerine karşı tüm mal varlıklarıyla, sermaye şirketi ortaklarının ise sadece koydukları sermaye kadar sorumlu olmalarıdır.

Komandit şirket türünde ortaklardan, kolektif şirket ortağı gibi sorumlu olanlara “komandite ortak”, anonim şirket ortağı gibi sorumlu olanlara da “komanditer ortak” denir.

MÜLKİYET DURUMLARINA GÖRE İŞLETMELER

İşletmeler mülkiyetleri bakımından dört başlıkta incelenmektedir.

Özel Mülkiyete Ait İşletmeler: Üretim araçlarının mülkiyeti özel teşebbüse ait olan işletmelerdir.

Kamu İşletmeleri: Sermayesinin tamamı veya yarıdan fazlası devlete veya devlete bağlı kamu tüzel kişilerine ait olan işletmelerdir.

Kamu iktisadi teşebbüsleri ayrıca, iktisadi devlet teşekkülleri, kamu iktisadi kuruluşu, müessese, bağlı ortaklık ve iştirak şeklindeki kamu girişimlerini içermektedir.

Karma İşletmeler: Gerçek veya tüzel olsun, özel kişiler ile kamu tüzel kişilerinin birlikte kurdukları ve kamunun pay çokluğuna sahip olduğu işletmelerdir. Ülkemizde karma işletmelere örnek olarak Gübre Sanayii Anonim Ortaklığı, Ereğli Demir Çelik Fabrikaları gösterilebilir.

Karma ortaklıklarda kamu tüzel kişiliğinin pay çokluğuna sahip olmadığı işletmelere **kamu iştirakli ortaklık** ve bu ortaklıklardaki kamu payına ise **kamu iştiraki** denir.

Yabancı Sermayeli İşletmeler: Mülkiyeti yabancı girişimcilere ait olan işletmelerdir. Bu işletmeler, yabancı sermaye sahiplerinin ülkedeki özel veya kamu kuruluşlarıyla iş birliği yapmaları ile kurulabildiği gibi, yabancı girişimciler tek başlarına da bu tür işletmeleri kurabilirler.

Hukuki temelde, kanunlara göre ülkemizde kurulan yabancı sermayeli işletmeler dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar;

- Yabancı sermayeyi teşvik kanununa göre,
- Petrol kanununa göre,
- İki ve çok taraflı anlaşmalara göre,
- Türk parasının kıymetini koruma kanununa göre, kurulan işletmelerdir.

BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE İŞLETMELER

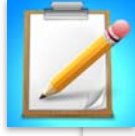
İşletmelerin sınıflandırılmasında kullanılan yöntemlerden biri de, işletmelerin büyüklüklerine göre yapılan ayırmadır.

İşletmeleri büyüklüklerine göre sınıflandırmadan önce, bu sınıflandırmada yararlanılacak olan ölçütlere değinilmesi gerekmektedir.

Genel olarak bakıldığında işletmelerin büyüklüklerine göre sınıflandırılmasında nicel ve nitel olmak üzere iki ölçüt geliştirilmiş ve detaylandırılmıştır.

Karma ekonominin geçerli olduğu Türkiye gibi ülkelerde, devlet de bir ekonomik aktör gibi ticari alanda özel sektör ile birlikte faaliyet göstermektedir.

Bireysel Etkinlik

- Herhangi bir KOBİ'nin, kapasitesinin altında veya üstünde bir ölçekle kurulu olmasının sonuçları neler olabilir? Örnek işletmeler üzerinde tartışınız.
- Şirketlerin hukuki yapılarına göre farklı şekillerde kurulabilmelerinin nedeni ne olabilir? Çevrenizdeki farklı kişilerin bir şirket kurmak isteyebileceklerini düşünerek araştırınız.
- Devletin de diğer ticari aktörler gibi ekonomide yer almasının ekonomiye katkısı ne olabilir? Buna gerek var mı? Araştırınız.
- Ortaklar açısından hangi şirket türü daha güvenli olabilir? Neden? Tartışınız.
- Üçüncü kişiler açısından hangi şirket türü daha güvenli olabilir? Neden? Tartışınız.

Büyüklük Sınıflandırılmasında Kullanılan Ölçütler

İşletmeler sınıflandırılırken işletmenin kuruluş yerinin büyüklüğü, istihdam edilen personelin sayısı, üretim ve satış hacmi, öz sermaye, faaliyet kârı gibi ölçütler önem arz eder. Ayrıca işletmelerin büyüklüklerine göre sınıflandırılmasında yararlanılan kriterler, işletmelerin yönetim biçimi, faaliyet alanı ve örgüt iklimi gibi soyut olarak değerlendirebileceğimiz nitel ölçütler de söz konusudur.

Böylece işletmelerin büyüklük bakımından sınıflandırılmasında yararlanılan *nicel ve nitel* iki ölçüt bulunduğu söylenebilir.

Nicel ölçütler

KOBİ'ler her ne kadar nitel bir olgu olarak karşımıza çıksalar da çoğu kez bu işletmelerin nicel olarak da tanımlanmaları gerekmektedir. Nicel ölçütler, elle tutulup gözle görülebilen, sayılabilen, personel sayısı ve sermaye gibi ölçütlerdir.

Çünkü ancak somut unsurlara göre işletmeler tanımlandıklarında daha doğru bir sınıflandırma yapılabilmektedir. Ayrıca yine böyle kesin ölçülerle tanımlama yapıldığında üçüncü kişiler ve iş piyasasının finans kuruluşları ve devlet gibi diğer tarafları ile sağlıklı ilişkiler geliştirilebilmektedir.

Nicel ölçütler temel olarak;

- *İstihdam edilen personel sayısı ve*
 - *Sermaye,*
- olarak sıralanabilir.

Nitel ölçütler

Nitel ölçütler yardımıyla işletmelerin sınıflandırılması, kesin çizgilerle değil, bir geçiş aralığı tarzında olmaktadır. Girişimci unsurunun önemli bir yer tuttuğu

İşletmelerin büyüklük bakımından sınıflandırılmasında yararlanılan nicel ve nitel iki ölçüt bulunmaktadır.

nitel ölçütler, kimi araştırmacılar tarafından “sosyal ölçüler” olarak da adlandırılmaktadır.

Nitel ölçütlerin önemlileri şöyle sıralanabilir.

- *Yönetim anlayışı,*
- *Girişimcinin yerine getirdiği işlevler,*
- *Organizasyon yapısı,*
- *Pazar, rekabet ve gelecek vizyonu ve*
- *Kurumsallaşma düzeyi.*

Söz konusu ölçütlerin her biri işletme büyüklüğünün çok sayıda boyutundan sadece birini yansıtmaktadır. Bu nedenle işletmeyi bütünüyle kavrayabilmek için kombine bir büyüklük ölçüsü oluşturulması genellikle savunulan bir görüştür.

Uygulanabilirlik açısından tanıma esas olacak nicel ölçüt sayısının asgaride tutulması gerekir.

Bu açıklamaların ışığında en uygun ölçütün istihdam edilen personel sayısı ve sermaye olduğu açıktır. Pek çok ülke ve kuruluş bu ölçütleri kullanarak işletmeleri büyüklüklerine göre sınıflandırmıştır. AB’nin genel kabulü de böyledir.

BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE İŞLETME TÜRLERİ

Ülkemizde işletmelerin büyüklüklerine göre sınıflandırılmasında, AB uyum sürecinde sermaye de ayrı bir nicel kriter olarak ortaya konmasına rağmen, çoğunlukla istihdam edilen personel sayısı göz önünde bulundurulmakta ve işletmeler, büyüklükleri açısından genellikle dört bölümde incelenmektedir.

Buna göre;

- 10’a kadar personel istihdam eden işletmeler mikro veya çok küçük işletme,
- 10-49 personel istihdam eden işletmeler küçük işletme,
- 50-249 personel istihdam eden işletmeler orta ölçekli işletme ve
- 250 ve üzeri personel istihdam eden işletmeler ise büyük işletme olarak anılmaktadır.

Bu sınıflamadan da görüleceği üzere, 250’den az personel istihdam eden işletmelere, küçük ve orta büyüklükte işletme (KOBİ) denmektedir.

Bu işletme türleri kısaca aşağıda açıklanacaktır.

Mikro İşletmeler

Mikro işletmeler veya bir diğer deyişle çok küçük işletmelerin istihdam ettiği personel sayısı 10’dan azdır. *Bunlara literatürde iş yeri de denmektedir.*

Çoğunlukla aile işletmesi biçiminde faaliyet gösteren ve bir veya birkaç işletmeye yönelik ara malları üreten işletmelerdir.

Bu işletmelerin en önemli üstünlüğü amatör ruhları, yeni durumlara çabuk uyum sağlayabilecekleri esnek yapıları ve piyasadaki boşluklara kolayca sızabilmeleridir.

250’den az personel istihdam eden işletmelere, küçük ve orta büyüklükte işletme (KOBİ) denmektedir.

Fakat finansal yapılarının güçsüz olması, teknoloji düzeylerinin geri olabilmesi, nitelikli iş gücü istihdam imkânlarının kısıtlı olması biraz buna da bağlı olarak uluslararası pazarlara açılma konusundaki eksiklikler, temel zayıf yönleridir.

Küçük İşletmeler

Küçük işletmeler çoğunlukla yerel olarak faaliyette bulunmaktadır. Özellikle mahalli ihtiyaçları karşılamak üzere kurulan bu işletmeler, son zamanlarda iletişim ve teknolojide yaşanan gelişmelerin ardından, ulusal hatta kısmi olarak uluslararası pazarlara da iş yapabilmektedir.

Küçük işletmelerin başlıca üstünlükleri şöyle sıralanabilir:

- Küçük işletmeler bir ürünün üretiminden diğerine kolaylıkla geçebilir. Bundan dolayı talepteki değişimlere kolay ayak uydurma anlamında esnek bir yapı göstermektedir.
- Sınırlı sermaye ile kolaylıkla kurulabilir.
- Ürünlerinde nitelik önemli olduğundan, yüksek gelirli ve sipariş verme imkânına sahip kişilerin taleplerini karşılayabilir.
- Pazarda tüketicilerle, işletme içinde de çalışanlarla kişisel ilişkiler kolayca kurulabilir.
- Kararlar işletme içinde büyük çabuklukla alınabilir.
- Ekonomik krizlere karşı oldukça dayanıklıdır.

Küçük işletmelerin kuşkusuz kendine özgü problemleri de vardır. Bunların başlıcaları şöyle sıralanabilir.

- Gelişme imkânları oldukça dardır.
- Üretim teknolojilerini kolayca değiştiremezler, üretim geliştirme ve çeşitlendirme imkânları kısıtlıdır.
- Küçük işletmelerin başında bulunanlar ve çalışanlar genellikle iyi bir eğitim görmeyip tecrübeye ve görgüye dayanarak yetişmiş kişilerdir.
- Uzman personel çalıştırma imkânları sınırlıdır.

Orta Boy İşletmeler

Orta büyüklükteki işletmelerin en çok faaliyet gösterdikleri alan, kullanma ve tüketim eşyalarının imal edildiği alanlardır. Çünkü özellikleri gereği orta işletmeler, tüketici isteklerini araştırmak, onların zevklerine uymak imkânına büyük işletmelerden daha çok sahiptir. Bu onların esnek yapılarının bir sonucudur.

Bunun yanında küçük partiler hâlinde üretimde bulunduklarından, üretimlerinin tümü tüketicilerin eğilimleri doğrultusunda kolaylıkla değiştirilebilir.

Büyük işletmelere göre daha esnek yapıları üstün yanları iken, orta boy işletmeler büyük üretim hacimleri veya ölçek gerektiren işler açısından büyük işletmelere göre dezavantajlıdır.

Mikro işletmeler veya bir diğer deyişle çok küçük işletmelerin istihdam ettiği personel sayısı 10'dan azdır. Bunlara literatürde iş yeri de denmektedir.

Büyük İşletmeler

Endüstrileşme sürecini hızlı ilerlediği çağımızda, bu endüstrileşmeye paralel olarak büyük işletmelerin sayısı da süratle artmaktadır. Bu artışa karşılık, çok sayıda orta ve küçük işletmenin, büyük işletmelerle olan rekabete dayanamadıkları ve varlıklarını devam ettiremedikleri görülmektedir.

Büyük işletmelerin diğerlerine göre birtakım üstün ve zayıf yönleri bulunmaktadır.

Büyük işletmelerin başlıca üstünlükleri şöyle sıralanabilir:

- Çalışanlarına sosyal ve kültürel imkânlar sağlar.
- Pazarları elverişli olduğu takdirde kütle üretimi sonucu yüksek kâr elde etme imkânına sahiptir.
- Üretim, yönetim, karar alma ve organizasyonda en modern teknikleri uygulayabilir.
- Yüksek vasıflı yöneticilerle, teknik ve idari görevler için ayrı ayrı uzmanlar çalıştırılabilir.
- Genellikle anonim şirket biçiminde kurulduklarından, finansman sağlama imkânları oldukça geniştir.

Bunların yanında, geniş bir tüketici grubunu tatmin etmesi ve maddi güçleri sebebiyle, yeni buluşlardan ve bilimsel araştırma sonuçlarından geniş ölçüde yararlanma imkânına sahiptir.

Zayıf yönleri ise şunlardır:

- Büyük çaptaki üretimin değişen tüketici taleplerine uydurulması imalat programlarının kolayca değiştirilmesi çok zor, hatta imkânsızdır.
- Organizasyon işlemleri çok güç ve yüksek maliyetlidir.
- İşletme içinde çalışanların haberleşmeleri oldukça zordur.
- Üretim fazlasının elde kalması ihtimali vardır.
- Ölçsüz büyüme sonucu kültürel ve sosyal sakıncalar ortaya çıkabilir.

250 ve üzeri personel istihdam eden işletmelere, büyük işletme denmektedir.

Örnek

•Londra’da Restoran Zinciri Kuran Türk Şef: Hüseyin Özer

- Tokat Reşadiye doğumlu olan Özer'in annesi ve babası o çok küçükken ayrılmışlar. Bu ayrılık bir çocuk için yeterince üzücü bir olay değilmişçesine 7 yaşındayken babası tarafından evlatlıktan da reddedilmiş. Çok küçük yaşta tek başına Ankara’ya gelen Özer’i zor günler ve bir başarı hikâyesi bekliyormuş.
- “Ben küçüktüm ama Ankara büyük bir şehirdi...Ve orada beni neyin beklediğini kestiremiyordum. Param ve kalacak yerim de yoktu. Otobüs bileti almak için 20 Lira borç almıştım. Bir süre Sıhhiye’deki bir umumi tuvalette yatıp kalktım. Tokat’ta istenmeyen, Ankara’da ise sokak çocuğu olmuştum...”
- Diye durumunu anlatan ve bu esnada 11 yaşında olan, çocuk diye hiç kimsenin işe almadığı Özer, Ulus’ta çakmaktaşı ve benzin satarak günde 75 kuruş kazanıyormuş.
- “Her çocuk gibi benim de hayallerim vardı. Okumak istiyordum. Yazı yazmayı taşa ve duvara, kara değneklerle yazarak öğrendim. Uzun bir süre keçi çobanlığı yaptım.” diyen Özer, okula gidememenin içinde her zaman ukde olarak kaldığından bahsetmektedir. İçindeki o coşkulu öğrenme tutkusuna rağmen ailesi onu okutmamış, ama o okuma sevgisinden asla vazgeçmemişti. Kitaplar alıp okumaya başladı.
- İstanbul’a gitmeye karar veren Özer, burada komi olarak çalışıp İngilizce öğrenmeye başladı. Askerliğini de tamamladıktan sonra Londra’ya gitmeye karar verdi.
- İstanbul’da tanıştığı bir emekli albaydan haftada 2 gün İngilizce dersi alarak İngilizce öğrenen Özer, uçak bileti alacak parası olmadığından otobüsle günler süren bir yolculuk sonrası Londra’ya varır.
- "Talebeler arasına karışıp, aldığım bir otobüs biletiyle Londra’ya geldim ve bir kebabçıda iş buldum. Londra’da ilk işlerimden biri de İngilizce kursuna yazılmak oldu. Bu arada kebabçıdaki bodrum katta yatıyordum. Diye Londra’ya ilk gelişini anlatan Özer, kebabçı haftada bir gün kapalı olduğundan alafranga tuvalette nasıl yıkanılırsa öyle yıkandım." Diye yaşadığı zorlukları gözler önüne sermiştir.
- Bir kuruş parası olmadığı hâlde kendisini çok iyi yetiştirdiği için 4 sene sonra bir arkadaşının ona ortak olmasıyla Londra’da ilk lokantasını açmış. Bundan sonrası da özverili çalışması, müşterilerine olan misafirperverliği, diyetisyenlerle çalışıp yemeklerine fazlasıyla önem vermesi sayesinde, başarılı olması ve Londra’da tutunması onun için oldukça kolay olmuş ve kısa zamanda çok hızlı bir büyüme kat etmiş.
- Hüseyin Özer bugün, dünyanın en saygın Türk lokantasının sahibi ve dünyanın en başarılı 32 isminden biri. Bir başka tanımlamayla, 'İngiliz Kraliyet Ailesi’ne Türk yemeği yediren adam'. Kim derdi ki o terk edilmiş, tuvaletlerde yatan küçük çocuk bir gün tüm dünyaya adını duyuracak?

Özet

- Bir kişinin kendi nam ve hesabına kurup işlettiği, tüm sorumluluğun kendisine ait olduğu işletmelere şahıs işletmesi denir.
- İki veya daha çok kişinin bir araya gelerek emek veya mallarını, müşterek bir gayeye erişmek üzere bir sözleşme ile birleştirmeleri şirket olarak tanımlanmaktadır.
- Türk Ticaret Kanunu'na göre ticaret şirketleri; şahıs şirketleri ve sermaye şirketleri olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan şahıs şirketleri;
- Kolektif şirket ve
- Komandit şirkettir.
- Kolektif şirket, iki ve daha çok gerçek kişi tarafından, bir ticari işletmeyi müşterek ticaret unvanı altında işletmek amacı ile bir akitle kurulan ve şirket alacaklarına karşı ortakların tümünün sorumluluğu sınırsız ve zincirleme olan; hak ve ehliyeti işletme konusu ile sınırlı, tüzel kişiliğe sahip bir ticaret şirkettir.
- Komandit şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek maksadıyla kurulan ve şirket alacaklarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlandırılmış olan şirkete denir.
- Sermaye şirketleri ise;
- Anonim şirket,
- Limited şirket ve
- Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirkettir.
- İşletmeler mülkiyetleri bakımından dört başlıkta incelenmektedir.
- Özel mülkiyete ait olan işletmeler, üretim araçlarının mülkiyeti özel teşebbüse ait olan işletmelerdir.
- Kamu işletmeleri, sermayesinin tamamı veya yarıdan fazlası devlete veya devlete bağlı kamu tüzel kişilerine ait olan işletmelerdir.
- Karma işletmeler, gerçek veya tüzel olsun, özel kişiler ile kamu tüzel kişilerinin birlikte kurdukları ve kamunun pay çokluğuna sahip olduğu işletmelerdir.
- Yabancı sermayeli işletmeler ise; mülkiyeti yabancı girişimcilere ait olan işletmelerdir.
- Anonim şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek için bir veya daha fazla pay sahibi tarafından kurulabilen, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız mal varlığı ile sorumlu tutulan ve tüzel kişiliği olan şirket türüdür.
- Limited şirket, bir ya da daha fazla gerçek veya tüzel kişinin belli bir ekonomik amaçla, bir unvan altında bir sözleşme ile kurdukları, esas sermayesi muayyen, borçlarından dolayı yalnız mal varlığı ile sorumlu ve ortaklarının sorumluluğu sınırlı bulunan, hak ehliyeti işletme konusu ile sınırlı, tüzel kişiliğe sahip bir ticaret şirkettir.
- Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketin adından da anlaşılacağı gibi, sermayesi anonim şirket gibi paylara bölünmüştür. Şirket ortaklarından bir veya daha fazlası kolektif şirketlerde olduğu gibi şirket alacaklarına karşı sınırsız sorumlu, bir diğer kısmı ise şirket alacaklarına karşı anonim şirket ortağı gibi, koyduğu sermaye ile sınırlı bir biçimde sorumludur.

Özet(devamı)

- İşletmeler mülkiyetleri bakımından dört başlıkta incelenmektedir.
- Özel Mülkiyete Ait İşletmeler: Üretim araçlarının mülkiyeti özel teşebbüse ait olan işletmelerdir.
- Kamu İşletmeleri: Sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası devlete veya devlete bağlı kamu tüzel kişilerine ait olan işletmelerdir.
- Kamu iktisadi teşebbüsleri ayrıca, iktisadi devlet teşekkülleri, kamu iktisadi kuruluşu, müessese, bağlı ortaklık ve iştirak şeklindeki kamu girişimlerini içermektedir.
- Karma İşletmeler: Gerçek veya tüzel olsun, özel kişiler ile kamu tüzel kişilerinin birlikte kurdukları ve kamunun pay çokluğuna sahip olduğu işletmelerdir. Ülkemizde karma işletmelere örnek olarak Gübre Sanayii Anonim Ortaklığı, Ereğli Demir Çelik Fabrikaları gösterilebilir.
- Karma ortaklıklarda kamu tüzel kişiliğinin pay çokluğuna sahip olmadığı işletmelere kamu iştirakli ortaklık ve bu ortaklıklardaki kamu payına ise kamu iştiraki denir.
- KOBİ'ler her ne kadar nitel bir olgu olarak karşımıza çıksalar da çoğu kez bu işletmelerin nicel olarak da tanımlanmaları gerekmektedir. Nicel ölçütler, elle tutulup gözle görülebilen, sayılabilen, personel sayısı ve sermaye gibi ölçütlerdir.
- Çünkü ancak somut unsurlara göre işletmeler tanımlandıklarında daha doğru bir sınıflandırma yapılabilmektedir. Ayrıca yine böyle kesin ölçülerle tanımlama yapıldığında üçüncü kişiler ve iş piyasasının finans kuruluşları ve devlet gibi diğer tarafları ile sağlıklı ilişkiler geliştirilebilmektedir.
- Nicel ölçütler temel olarak;
- İstihdam edilen personel sayısı ve
- Sermaye, olarak sıralanabilir.
- **Nitel Ölçütler**
 - Nitel ölçütler yardımıyla işletmelerin sınıflandırılması, kesin çizgilerle değil, bir geçiş aralığı tarzında olmaktadır. Girişimci unsurunun önemli bir yer tuttuğu nitel ölçütler, kimi araştırmacılar tarafından "sosyal ölçüler" olarak da adlandırılmaktadır.
 - Nitel ölçütlerin önemlileri; yönetim anlayışı, girişimcinin yerine getirdiği işlevler ve organizasyon yapısıdır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. İşletme yapıları hangi ölçütlere göre sınıflandırılmaz?
 - a) Kârlılığına göre
 - b) Hukuki yapısına göre
 - c) Ürettikleri ürüne göre
 - d) Büyüklüğüne göre
 - e) Personel sayısına göre
2. Hukuki yapıları bakımından işletmeler nasıl sınıflandırılır?
 - a) Yasal işletmeler- yasal olmayan işletmeler
 - b) Büyük işletmeler- küçük işletmeler
 - c) Şahıs işletmeleri-şirketler
 - d) Holdingler- uluslararası işletmeler
 - e) Büyük işletmeler- holdingler
3. Şahıs işletmelerinde aşağıdakilerden hangisi söz konusu değildir?
 - a) Kişisel emek
 - b) Sermaye
 - c) Sorumluluk
 - d) Risk
 - e) Sermayenin paylara bölünmesi
4. Sermaye şirketlerinin en belirgin özelliği aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Kârlılık
 - b) İşçi sayısı
 - c) Makine teçhizat parkının büyük olması
 - d) Şahıslardan çok sermaye üzerine kurulmuş olması
 - e) Uluslararası alanda faaliyet göstermeleri
5. Ticari bir işletmeyi bir ticaret unvan altında işletmek için bir veya daha fazla pay sahibi tarafından kurulabilen, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız mal varlığı ile sorumlu tutulan ve tüzel kişiliği olan şirkete ne ad verilir?
 - a) Limited şirket
 - b) Anonim şirket
 - c) Şahıs işletmesi
 - d) Kolektif şirket
 - e) Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket

6. Bir ya da daha fazla gerçek veya tüzel kişinin belli bir ekonomik amaçla, bir unvan altında bir sözleşme ile kurdukları, esas sermayesi muayyen, borçlarından dolayı yalnız mal varlığı ile sorumlu ve ortaklarının sorumluluğu sınırlı bulunan, hak ehliyeti işletme konusu ile sınırlı, tüzel kişiliğe sahip bir ticaret şirketlerine ne ad verilir?
 - a) Anonim şirket
 - b) Komandit şirket
 - c) Limited şirket
 - d) Kolektif şirket
 - e) Şahıs işletmesi
7. Gerçek veya tüzel olsun, özel kişiler ile kamu tüzel kişilerinin birlikte kurdukları ve kamunun pay çokluğuna sahip olduğu işletmelere ne ad verilir?
 - a) Özel mülkiyete ait işletmeler
 - b) Kamu işletmeleri
 - c) Yabancı sermayeli işletmeler
 - d) Karma işletmeler
 - e) Vakıf işletmeleri
8. Aşağıdakilerden hangisi işletmelerin büyüklüklerine göre sınıflandırılmasında kullanılan nicel ölçütlerdendir?
 - a) İstihdam edilen kişi sayısı
 - b) Yönetim anlayışı
 - c) Organizasyon yapısı
 - d) Girişimcinin yerine getirdiği işlevler
 - e) Kurumsallaşma düzeyi
9. İşletmeler büyüklüklerine göre sınıflandırıldıklarında 10'a kadar personel istihdam eden işletmelere ne ad verilir?
 - a) Büyük işletme
 - b) Orta ölçekli işletme
 - c) Küçük işletme
 - d) Holding
 - e) Mikro veya çok küçük ölçekli işletme

10. Aşağıdakilerden hangisi büyük işletmelerin zayıf yönlerinden biri değildir?
- a) İmalat programlarının değiştirilmesi oldukça zordur.
 - b) Organizasyon işlemleri çok güç ve yüksek maliyetlidir.
 - c) Üretim fazlasının elde kalma ihtimali vardır.
 - d) Finansman sağlama imkânları oldukça geniştir.
 - e) İşletme içerisinde çalışanların haberleşmeleri oldukça güçtür.

Cevap Anahtarı

1.a, 2.c, 3.e, 4.d, 5.b, 6.c, 7.d, 8.a, 9.e, 10.d

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Çonkar, K. (1992). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Yatırım Kararı ve Yatırım Teşvikleri, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung BİAR.
- Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (1999). İşletme Yönetimine Giriş, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Küçük, O. (2018). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi, 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Küçük, O. (2017). İşletme Bilgisi ve Yönetimi, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Mucuk, İ. (1993). Modern İşletmecilik, 5. Basım, İstanbul: Der Yay.
- Özgen, H., Öztürk, H. ve Yalçın, A. (2001). Temel işletmecilik Bilgisi, Adana: Nobel Kitapevi.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (1995). İşletme-I (Temel Bilgiler), Bursa: Rota Ofset.